

PROJEKT PARKU NARODOWEGO W GORCACH

1. Uwagi wstępne

Rozległy masyw Gorców, odznaczający się surowym klimatem i trudnym dostępem, skutecznie opierał się inwazji osadnictwa, które nie dotarło do wnętrza tych gór. Gospodarka leśna i pasterska, jakkolwiek miała duży wpływ na środowisko przyrodnicze, nie zmieniła w większym stopniu typowego dla Beskidów charakteru szaty roślinnej i fauny w centralnych partiach Gorców. Biocenozy wtórne zajmują stosunkowo niewielką powierzchnię. Dominują na tym terenie naturalne, a na rozległych obszarach jeszcze pierwotne, biocenozy lasów reglaowych. Wszystko to składa się na wysoce stabilny i ekologicznie zrównoważony krajobraz naturalny, harmonijnie łączący w sobie elementy pierwotnej szaty roślinnej oraz fauny i biocenozy ukształtowane przez człowieka. Te cechy decydują o fakcie, że Gorce uważane są za najbardziej typowy fragment Beskidów Zachodnich charakteryzujący się dobrze zachowaną przyrodą.

W obrębie całego obszaru Gorców o powierzchni ok. 550 km² istnieją obecnie trzy zatwierdzone rezerваты: „Turbacz im. Wł. Orkana”, „Dolina Łopusznej” i „Modrzewie”. Łączna powierzchnia tych rezerwatów wynosi 438,48 ha, co stanowi ok. 0,9% powierzchni całego obszaru. Dotychczasowy stan ochrony przyrody w Gorcach jest niewystarczający. Od wielu lat opracowywane są różne projekty i sugestie dotyczące rozszerzenia terenów przeznaczonych dla ochrony zachowawczej. Należą tu propozycje utworzenia szeregu nowych rezerwatów przyrody oraz projekt parku krajobrazowego, który objął by całe pasmo Gorców (Łuczyńska-Bruzda 1967, Kozłowski 1972).

Nie ulega wątpliwości, że centralna, najlepiej zachowana część masywu Gorców wymaga zabezpieczenia. Najbardziej odpowiednią formą ochrony byłoby utworzenie tu parku narodowego. Na terenie Beskidów Zachodnich istnieje już obecnie

Babiogórski Park Narodowy. Jest to jednak park powierzchniowo mały (ok. 1600 ha) obejmujący bardzo interesujący ale zupełnie nietypowy fragment tych gór. Utworzenie zatem Gorczańskiego Parku Narodowego wydaje się w pełni uzasadnione i konieczne, ponieważ byłby to jedyny park narodowy chroniący krajobraz, przyrodę i formy gospodarki pasterskiej typowe dla rozległego obszaru Beskidów Zachodnich.

2. Lokalizacja projektowanego parku narodowego

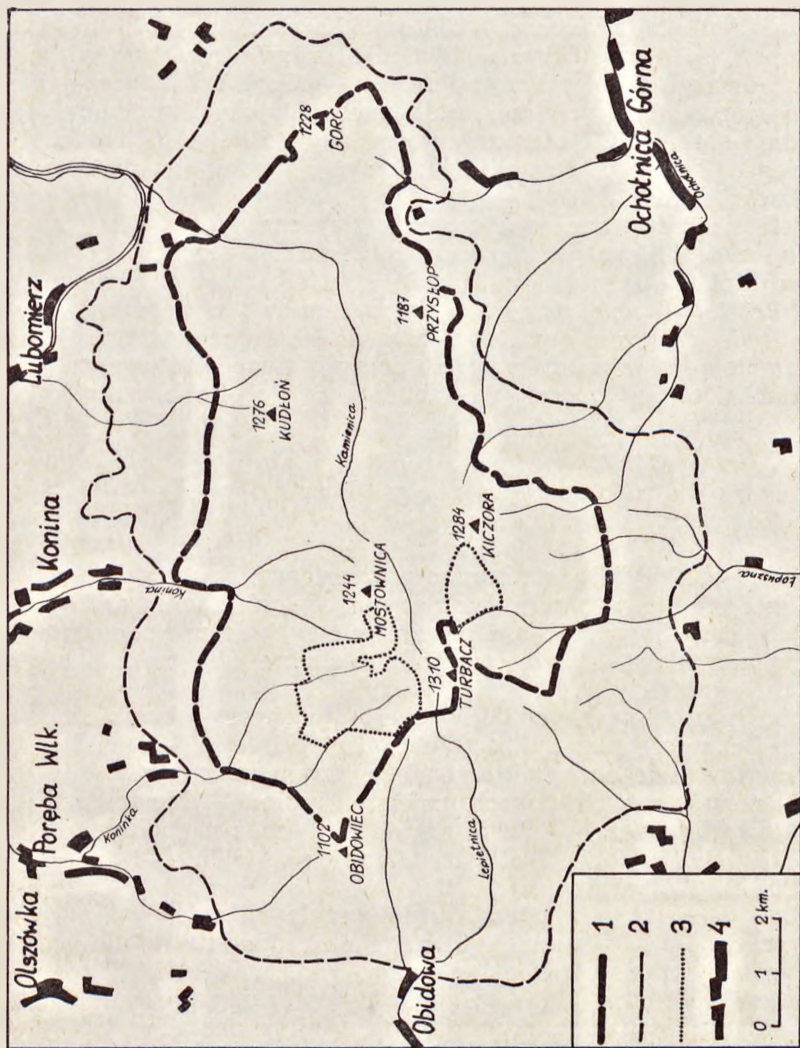
Projekt Gorczańskiego Parku Narodowego (GPN) opracowano w oparciu o waloryzację przyrodniczą i analizę stopnia synantropizacji krajobrazu obszaru Gorców oraz jego przydatności dla celów gospodarki, rekreacji i ochrony zachowawczej. Na analizowanym obszarze wyróżniają się trzy zasadnicze strefy:

A. Strefa leśna z udziałem biocenoz pierwotnych, słabo użytkowanych oraz nie użytkowanych. Obejmuje ona najwyższą, trudno dostępną, centralną część masywu Gorców. Głównym celem tego obszaru winna być ochrona typu zachowawczego przy równoczesnym intensywnym wykorzystaniu dla potrzeb badawczych (szczególnie dla badań eksperymentalnych i porównawczych z zakresu hodowli regłowych lasów karpaczkich), dydaktycznych i krajoznawczych. Strefa ta z niewielkimi wyjątkami została objęta granicami projektowanego GPN.

B. Strefa lasów naturalnych intensywnie użytkowanych i silnie przekształconych oraz gospodarki szałasniczej. Odpowiada ona w ogólnym zarysie otulinie projektowanego GPN i przy odpowiednim wykorzystaniu dla celów gospodarki leśnej oraz pastwiskowej może stanowić doskonałą ochronę Parku przed wpływami silnie szkodliwych czynników antropogenicznych.

C. Strefa intensywnie zagospodarowana z przewagą krajobrazów kulturowych. Obejmuje ona niższe położenia masywu Gorców.

Lokalizacja projektowanego parku uwzględnia perspektywę intensywnego zagospodarowania narciarskiego Gorców. Jego granice przeprowadzono w ten sposób, aby najlepsze tereny narciarskie (południowe i zachodnie stoki Turbacza, południowe, wschodnie i północne stoki Gorca) zostały poza obszarem parku. Wyłączono również otoczenie schroniska na Turbaczu i nartostradę do Nowego Targu. Taka koncepcja pozwala zloka-

Ryc. 1. Szkic sytuacyjny projektowanego Gorczańskiego Parku Narodowego. 1 — granica parku, 2 — granica strefy otuliny, 3 — granica obecnie istniejących rezerwatów 4 — miejscowości. — Situation sketch of the projected Gorce National Park. 1 — boundary of the park, 2 — boundary of the protective zone, 3 — boundary of the now-existing nature reserves 4 — localities

lizować wszelkie inwestycje (wyciągi, schroniska itp.) na przedpolu parku.

Projektowany GPN o powierzchni ok. 6 720 ha obejmuje centralną część masywu Gorców (ryc. 1) z następującymi szczytami: Turbaczem (1310 m), Mostownicą (1244 m), Turbaczykiem (1091 m), Kiczorą (1284 m), Kudłoniem (1276 m), Przysłopem (1187 m) i Gorcem (1228 m). Na tym obszarze znajdują się dwa główne grzbiety: Turbacz — Gorc i Turbacz — Kudłoń, rozdzielone głęboką, malowniczą Doliną Kamienicy. Od północy teren GPN obejmuje górne odcinki dolin potoków: Olszowego, Turbacza, Roztoki i Koniny, od południa zaś — Łopusznej i Furcówki.

Strefa projektowanej otuliny o powierzchni ok. 10 000 ha obejmuje stosunkowo wąski pas lasów (średnia szerokość pasa ok. 2 km), otaczający tereny GPN. W strefie otuliny od strony zachodniej i północnej znajdują się stosunkowo zwarte kompleksy leśne. Znacznie gorzej przedstawia się sytuacja od strony południowej i wschodniej, gdzie pola uprawne — zwłaszcza na stokach Doliny Ochotnicy — zbliżają się do granic projektowanego parku.

3. Przyroda Gorczańskiego Parku Narodowego

Rzeźba terenu GPN jest bardzo urozmaicona. Spotykamy tu liczne leje źródłkowe z interesującymi odsłonięciami warstw skalnych fliszu karpackiego. Do wartościowych form przyrody nieożywionej należą także wychodnie skalne na grzbiecach i szczytach górskich.

Teren projektowanego GPN obejmuje zwarty kompleks leśny z licznymi polanami grzbietowymi. Przeszło 100-letnie starodrzewia leśne o charakterze pierwotnym koncentrują się głównie na północnych stokach grzbietu Kudłoń — Mostownica — Czoło Turbacza — Obidowiec (ryc. 2) oraz na południowych stokach Kudłonia i Kiczory (Jarosz 1935, Michałik 1967 a).

Niższe partie stoków porastają dolnoreglowe buczyny *Dentario glandulosae-Fagetum* (ryc. na 4 str. okładki) i jedliny *Piceetum abietetosum* (Medwecka-Kornaś 1955) zajmujące ok. 3 869 ha. Na szczególną uwagę zasługuje rzadko spotykany w Karpatach podzespół buczyny z rzeżuchą trójlistkową *Cardamine trifolia* występujący na dużych powierzchniach w Dolinie Olszowego Potoku. W strefie regla dolnego nad potokami rozwijają się bogate zbiorowiska ziołorośli *Arun-*

Ryc. 2. Starodrzew o charakterze pierwotnym na północnych stokach Czoła Turbacza. — Old stand of a primeval character on the north-facing slopes of the Turbacz mountain. Fot. S. Michalik

co-Doronicetum, w których koncentrują się liczne gatunki wysokogórskie (Kornaś, Medwecka-Kornaś 1967). Wyższe partie stoków, średnio od 1150 m npm. oraz szczyty porastają górnoreglowe bory świerkowe *Piceetum tatricum* (ryc. na wkładce kredowej). Na terenie parku zajmują one ok. 2405 ha. Dużą osobliwością przyrodniczą jest naturalnie zachowana i bardzo zróżnicowana strefa zbiorowisk przejściowych między regłami (Michalik 1967 b).

Polany i hale (o łącznej powierzchni ok. 446 ha) porastają psiary *Hieracio-Nardetum*, kwieciste regłowe łąki krokusowe *Gladiolo-Agrostetum* i malownicze traworośla z ciemniżycą zieloną *Poo-Veratretum* (ryc. na wkładce kredowej). Miejsca podmokłe, wycieki oraz otoczenie źródeł są siedliskiem biocenozy torfowiskowych i mszarników obfitujących w wysokogórskie elementy flory i fauny.

Do największych osobliwości florystycznych GPN należy niepozorna paproć — podejrzon lancetowaty *Botrychium lanceolatum*, który na Hali Turbacz ma jedyne znane stanowisko w całym łuku Karpat. Szereg gatunków (*Cystopteris montana*, *Alchemilla aequidens*, *Veronica alpina*, *Hypnum imponens*, *Bryum elegans*, *Meesea trichodes* i in.) ma na terenie projek-

Ryc. 3. Rzadki gatunek subalpejski — zarzyczka górska *Cortusa matthioli* — spotykany jest nad potokami projektowanego GPN. — The bear's ear, *Cortusa matthioli*, a rare subalpine species, is encountered by the side of the brooks in the projected Gorce National Park. Fot. S. Michalik

townego parku jedyne znane stanowiska z całych Beskidów lub ich zachodniej części (Kornaś 1955, 1957, Lisowski, Kornaś 1966). Główny trzon flory tworzą jednak gatunki w Beskidach częste, w tym szczególnie rośliny o charakterze górskim. GPN obejmuje bowiem jedno z największych i najbardziej typowych dla Beskidów centrów flory górskiej. Wśród roślin naczyniowych występuje tu aż 16 gatunków alpejskich (np.: *Geum montanum*, *Gnaphalium supinum* — rycina na wkładce kredowej, *Potentilla aurea*, *Viola biflora*), 23 gatunki subalpejskie (np.: *Adenostyles alliariae*, *Cortusa matthioli* — ryc. 3, *Doronicum austriacum*, *Mulgedium alpinum*) i ok. 80 gatunków o charakterze reglaowym i ogólnogórskim. W pier-

wotnych starodrzewiach leśnych rozwija się szczególnie interesująca i typowa dla lasów puszczańskich flora roślin zarodnikowych, której bogactwo można porównać jedynie z Puszczą Białowieską lub najdzikszyimi zakątkami Bieszczadów.

Teren projektowanego GPN zamieszkuje fauna typowa dla regli Karpat. Szczególnym jej rysem jest stosunkowo duży udział zwierząt puszczańskich związanych ze starodrzewiami o charakterze pierwotnym. Wśród ssaków reprezentują je jelen karpacki *Cervus elephas montanus*, ryś *Lynx lynx*, żbik *Felis silvestris* i in. Z ptaków: puszczyk *Strix aluco*, jarząbek *Tetrastes bonasia*, głuszc *Tetrao urogallus* i dzięcioł czarny *Dryocopus martius*.

4. Ważniejsze problemy ochrony przyrody i zagospodarowania projektowanego parku

Ochrona pierwotnych i naturalnych biocenoz karpackich lasów regla jest niewątpliwie jednym z najważniejszych zadań projektowanego parku. Dlatego też znaczną jego część (co najmniej ok. 1/3) powinny zajmować rezerваты ścisłe, którymi należy objąć wszystkie naturalne starodrzewia. Obok istniejących już obecnie dwu rezerwatów (Turbacz i Dolina Łopusznej) do ochrony ścisłej kwalifikują się drzewostany z bogatą fauną puszczańską na południowych stokach Kudłonia oraz w wielu miejscach na północnych stokach grzbietu Kudłoń — Mostownica — Czoło Turbacza. Ochrony ścisłej wymaga także źródłiskowa część Doliny Kamienicy z uwagi na szczególne nagromadzenie elementów wysokogórskich.

Odmiennie przedstawia się zagadnienie zachowania biocenoz polan i hal. Są to biocenozy półnaturalne, które wykształciły się pod wpływem wielowiekowego użytkowania kośnego (Kornaś, Medwecka-Kornaś 1967). Obserwacje prowadzone w Gorcach wskazują, że w okresie ok. 8—15 lat po zaprzestaniu wypasu i koszarzenia bogate florystycznie reglaowe łąki krokusowe przekształcają się w ubogie, monotonne psiarypki. Konieczność utrzymania aktualnego stanu, a w wielu przypadkach zwiększenia różnorodności gatunkowej zbiorowisk polan i hal na terenie projektowanego GPN nie ulega wątpliwości. Roślinność tych polan znajduje się obecnie w stadium silnej degradacji na skutek systematycznej recesji gospodarki szałasniczej. Przywrócenie oraz utrzymywanie dawnego stanu roślinności na halach i polanach wymagać będzie intensyfikacji pasterstwa.

The project for a national park in the Gorce mountain range

SUMMARY

Considering its natural character and relatively well preserved landscape, the Gorce mountain range is regarded as the most typical part of the West Beskids mountains. To safeguard these natural qualities, the establishment of a national park is proposed there; it would include the central and highest part of that range (fig. 1), and extend over an area of about 6700 hectares. In that territory numerous more than 100-years-old stands are encountered in the forests of primeval character. These are mainly *Dentario glandulosae-Fagetum* beechwoods of the lower montane forest zone (fig. 2), and on the peaks *Piceetum tatricum* spruce stands of the upper montane zone. The glades and alpine meadows support rich *Gladiolo-Agrostetum* plant associations, *Poo-Veratretum* tall grasses, peat-bogs and morasses. The territory of the projected park harbours rich animal populations typical of the Carpathian primeval forests biocoenoses. There are unique localities of rare plants (e.g. the grape-fern, *Botrychium lanceolatum*, the bladder fern, *Cystopteris montana*, the lady's mantle, *Alchemilla aequidens*), and of some interesting alpine plants (fig. 3).

PISMIENICTWO

Jarosz S. 1935 *Badania geograficzno-leśne w Gorcach*. Prace Rolniczo-Leśne PAU. 16 : 1—125.

Kornaś J. 1955 *Charakterystyka geobotaniczna Gorców*. Monogr. bot. 3 : 1—216.

Kornaś J. 1957 *Rośliny naczyniowe Gorców*. Monogr. bot. 5 : 1—260.

Kornaś J., Medwecka-Kornaś A. 1967 *Zespoły roślinne Gorców. I. Naturalne i na wpół naturalne zespoły nieleśne*. *Fragm. flor. et geobot.* 13, 2 : 167—316.

Kozłowski S. 1972 *Ochrona krajobrazu w Polsce*. *Wszeczeństwo* 1 : 1—6.

Lisowski S., Kornaś J. 1966 *Mchy Gorców*. *Fragm. flor. et geobot.* 12, 1 : 41—114.

Łuczyńska-Bruzda M. 1967 *Parki krajobrazowe Polski Południowej*. *Czasopismo techniczne*. Ser. B, 1, 1 : 3—8.

Medwecka-Kornaś A. 1955 *Zespoły leśne Gorców*. *Ochr. Przyr.* 23 : 1—111.

Michalik S. 1967 a. *Rezerwat Turbacz im. Władysława Orkana w Gorcach* (przewodnik botaniczny). *Studia Naturae* ser. B. 24.

Michalik S. 1967 b. *Mapa zbiorowisk roślinnych rezerwatu Turbacz im. Władysława Orkana w Gorcach*. *Ochr. Przyr.* 23 : 89—131.